

Säl, skarv och småskaligt fiske i Östersjön

⟨⟩

Vittnesmål av fiskare från
Öresund till Örnsköldsvik

Mellan åren 1995 och 2016 ökade antalet gråsäl i Östersjön från ca 10 000 till över 40 000 individer, och antalet häckande par storskarvar från drygt 15 000 till ca 40 000. Under samma period har svenska fiskare med yrkesfiskelicens minskat från över 3000 till under 1200 stycken.

Påverkan av säl och skarv är inte den enda anledningen till fiskets tillbakagång, men det finns samband. Den här skriften har samlat vittnesmål från småskaliga fiskare längs den svenska Östersjökusten, från Öresund till Örnsköldsvik. Lyssna till deras berättelser och tankar om vad som varit och vad som kan bli.

Under åren 2017-2021 genomfördes det transnationella samarbetsprojektet "Baltic Sea Seal and Cormorant Transnational Cooperation Project". Projektet finansierades av EU:s Havs- och fiskerifond, och samlade organisationer från Sverige, Finland och flera andra länder runt Östersjön. Projektets syfte var att undersöka påverkan av säl och skarv på småskaligt kustnärafiske i Östersjön, samt på olika sätt skapa förutsättningar för att stärka och utveckla detta fiske. Läs mer om projektet på sidorna 16-17.

Sammanställningen av vittnesmål i den här skriften är framtagen som ett komplement till det transnationella projektet, och har som syfte att ge en bild av det svenska småskaliga yrkesfisket. Under hösten 2021 kommer en mer omfattande rapport presenteras, där säl, skarv och fiske i Östersjön belyses i relation till en svensk kontext. Det övergripande målet med arbetet är att skapa förutsättningar för en konstruktiv debatt och ett framtida fortsatt småskaligt yrkesfiske i Östersjön.

Manjula Gullikson
Kläppa

Dennis Bergman
Norrsundet

Anders Jansson
Björkö

Johannes Klingvall
Herrvik

Per Isaksson
Ålabodarna

Glenn Fridh
Vagga

Bengt Andersson
Ystad

I norra delen av Öresund, mellan Helsingborg och Landskrona, ligger det lilla samhället Ålabodarna. Här har paret Per och Ulrika Isaksson sin hemmahamn och verksamhet sedan många år tillbaka. Nu kämpar de för att överleva till nästa säsong.

Text: Aron Hejdström **Foto:** Jakob Hydén

– Vi fiskar mest torsk, rödspätta och sjurygg, berättar Per. Och så har vi börjat att testa tinor för att fånga valthornssnäckor, fortsätter han.

Yrkesfisket har varit Pers liv i över 35 år, ända sedan den dagen han följde med en kompis pappa till sjöss, och bestämde sig för att hoppa av skolan. De senaste 10-12 åren har Per fiskat tillsammans med sin fru, Ulrika. De trivs att arbeta ihop och har drivit och utvecklat verksamheten tillsammans, bland annat genom en egen restaurang och ett system för direktförsäljning till kunder.

– Vi säljer ungefär 20% direkt till kund, resten går genom grossist. Vi fiskar på förmiddagarna, och då kan folk ringa ut till oss på båten och beställa utifrån vad vi fått för dagen. Sedan kommer de och hämtar upp i hamnen, eller så kör vi ut.

Direktkontakten med kunder och ”shop-on-access”-strategin är på många sätt positiv, och ger en högre avkastning än försäljning via grossist, men när fångsterna uteblir är det inte lika roligt.

– Vädret har varit extremt dåligt det senaste halvåret, vilket har gjort det jättesvårt att fiska och att få tag på fisk. Och då blir det jobbigt när kunder ringer och man hela tiden måste svara att Vi har ingen fisk... Vi har ingen fisk... Vi har ingen fisk... Till slut tror dom inte på en. Dom tror att det är ett skämt!

Småskaliga fiskare i Sverige och Östersjön tampas ofta med låga och osäkra inkomster. Marginalerna är för det mesta små, och minskar fångster och inkomster på grund av dåligt väder, vikande fiskbestånd eller andra orsaker

så slår det mycket hårt mot fiskarna. Då gäller det att vara kreativ.

– Valthornssnäckor är nytt för oss. Vi började med det förra sommaren för att ha ett till ben att stå på. Vi har sålt till Daniel Berlins krog i Skånes Tranås och via grossist, och så har vi intresserade krögare och restauranger både i Malmö och uppåt landet.

Men frågan är hur fisket på snäckor blir till kommande sommar. Under slutet av förra säsongen blev det allt mer tydligt att någon eller några säljar hade upptäckt tinorna och lärt sig att vittja dem på bete, vilket resulterade i utebliven fångst.

– Och så fick vi biten torsk också, vilket vi inte sett tidigare. Men det är inget att jämföra med de sälproblem man hört om från Östersjön. Men det är klart, det har blivit en hel del mer säl nu, jämfört

med för fem år sedan. Och skarv finns det gott om, fler än fiskmåsar! Visst kan man ha skarvar, men det kanske inte behöver vara så stora flockar, de äter ju en hel massa fisk.

Per och Ulrika än så länge varit ganska förskonade från påverkan av både säl och skarv i sitt fiske. Värre har det alltså varit med vädret, som i värsta fall riskerar att försätta verksamheten i konkurs. – Just nu handlar det bara om tillgången på fisk. Även om vi skulle få dubbelt så mycket betalt för fisken så skulle det knappt spela någon roll. Det är bara en tidsfråga hur länge vi kan hålla på. Ulrika har redan börjat titta efter annat jobb. Hon var på anställningsintervju igår. Själv har jag ju aldrig gjort något annat, så vad skulle jag få för jobb? Jag skall hålla på till slutet på sommaren, sedan får vi se.

Per och Ulrika Isaksson. Per har varit småskalig yrkesfiskare i över 35 år.

— < > —
– Just nu handlar det bara om tillgången på fisk. Även om vi skulle få dubbelt så mycket betalt för fisken så skulle det knappt spela någon roll. Det är bara en tidsfråga hur länge vi kan hålla på.
— < > —

	Aktivitet	Foto
55.297	Dratt och sett garnen uselt med fisk !!!	sett
42.448		
55.445		
41.948		
55.437		
43.276		

Sälen har länge varit ett problem för det småskaliga fisket i södra Sverige. Men det är parasiterna de sprider som blir spiken i kistan, i alla fall om man frågar Bengt Andersson från Ystad. Parasiterna övergår i fisken och gör den otjänlig som mat.

Text: Aron Hejdström **Foto:** Sara Königson

Bengt Andersson har fiskat runt Ystad i hela sitt liv. Det började med en kompis farsa som var ålfiskare, och som väckte intresset hos pojkarna. Snart hade de egna roddbåtar på stranden och under lov och lediga dagar drog de ut på sjön. – De vuxna fick hjälpa oss att få båtarna i sjön, för det orkade vi inte själva. Jag förstår egentligen inte hur de vågade släppa ut oss, men så var det.

Efter skola och lumpen fick Bengt skiftjobb som truckförare, vilket gjorde att han fick en hel del tid för fisket. Intresset höll i sig och några år senare börja han fiska på heltid med en vän. Den perioden blev dock kort, för mitt under en fisketur började vatten fors in i maskinrummet och båten gick under. – Jag tog det inte som en så stor grej. Det var lugnt väder och vi fick med oss saft och en påse kanelbullar i livbåten. Sen kom en helikopter och plockade upp oss, och när vi var i land kom en präst. Självtänkte jag mest på hur vi skulle få upp garnen som låg kvar i sjön.

Det dröjde inte länge innan Bengt hade fått tag på en ny båt och fiskade vidare. Det var gott om fisk året om, och den var lätt att få tag på. Cirka 80% av fisket skedde på 5-10 meters djup, precis utanför kusten. Allt rullade på, men så kom en forskare och varnade för säl, och uppmanade fiskarna att föra loggbok över skador på redskap och fångst. Bengt tog det inte så allvarligt, han flyttade garnen till en ny plats om någon säl dök upp, eller växlade till krok. Det funkade bra ett tag, men sedan tog det stopp. – Jag har skrivit rätt många loggboksbild de senaste åren, och finns det fisk i

näten så finns det skador också. Ibland ligger sälen bredvid när man drar upp garnen. Har man otur tuggar den på fisken precis framför båten, och då kan man få upp fisk med stora skador, men som fortfarande lever. Andra gånger är det bara skallarna som sitter kvar.

Loggboken blev ett viktigt verktyg för Bengt, och genom den kom han i kontakt med forskaren Sven-Gunnar Lunneryd på SLU. Kontakten ledde till ett långvarigt samarbete där Bengt hjälpt Sven-Gunnar och hans kollegor att testa och utveckla så kallade sälsäkra fiskeredskap och fiskemetoder. För Bengt har samarbetet varit roligt och lärorikt, och givit en extra inkomst som hållit verksamheten flytande.

– Vi har arbetat med burar i många år nu, och de funkar bra, men de ger mer varierande kvalitet på fisken och är mer skrymmande än garn. Om man skulle köra det storskaligt krävs en specialanpassad båt. Vi hade 120 burar i senaste projektet och min båt tog 30 åt gången. Det blev mycket manuell hantering.

Mängden säljbar fisk för kustfiskarna har minskat drastiskt de senaste 10-15 åren, men det handlar inte bara om direkta sälskador eller att det blivit färre fiskar i sjön. Bengt har gott om både torsk och plattfisk, men problemet är att de nästan alltid är för små. Självt tror han att det till stor del beror på parasiter som sprids från sälen och som hämmar tillväxten och överlevnaden på fisken. – Sälen i sig själv är ett problem, men jag tror inte att den är så farlig som levermasken. Är det någonting som kommer att slå ut vårt fiske, eller fisket

i stort, så är det levermasken.

Forskning och diskussion om parasiter har ofta fokuserat på torsk. Bengt tror att det beror på torskens kommersiella värde, och menar att värdefull tid gått till spillo. Hade man tagit parasiterna på allvar tidigare hade det kanske funnits bättre strategier för att hantera problemen idag. Samtidigt behöver det inte vara så komplicerat. Sälen sprider mask, och med mindre säl sprids mindre mask. Bengt är ingen jägare, men skulle gärna se mer jakt och bättre förutsättningar att använda jakt inom förvaltningen av säl. – Man har utbildat många säljägare, men när de skjutit varsin säl går de för det mesta tillbaka till jakt i skogen. Ska jakten kunna begränsa beståndet av sälar så måste det finnas en morot för den som jagar, utöver nyhetens behag. Det finns det inte idag.

Bengt Andersson, Ystad.

I över trettio år har Glenn Fridh arbetat för att det småskaliga fisket ska utvecklas och överleva. Hans engagemang och drivkraft har resulterat i strategier och verktyg för framtiden, både för honom själv och för fiskare runt hela Östersjön.

Text: Aron Hejdström **Foto:** Peter Ljungberg

– De första sälskadorna kom redan 2004, sedan eskalerade det. 2008-2009 var det nästan ohållbart, så jag gav mig längre ut till havs. 2012 köpte jag en mindre båt och återvände in i skärgården, för då kände jag att det inte längre gick att slåss mot sälen.

De flesta småskaliga fiskare som fortfarande är aktiva i Sverige idag har anpassat och lagt om sitt fiske mer än en gång. Förändrad tillgång på fisk, växlande regelverk och hård konkurrens från storskaligt fiske och arter som säl och skarv är bara några av utmaningarna. När Glenn Fridh började fiska i början av 90-talet fanns över 3 000 yrkesfiskare i Sverige, idag finns 800. – Det småskaliga fisket bygger på att du har många ben att stå på, men våra ben har försvunnit ett efter ett. Säsongerna för de arter jag fortfarande kan fiska på är för korta och går inte ihop. Det blir glapp emellan, och då måste man ha annan verksamhet att fylla ut med.

Från yrkesfiskare på heltid har Glenn blivit mångsysslare. Men den största delen av hans jobb är ändå kopplat till fisket, framförallt på grund av ett nära och långvarigt samarbete med forskare på Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU. – Jag har rest en hel del utomlands, för att titta och lära och sedan hjälpa till i projekt med utveckling av sälsäkra fiskeredskap. Vi kommer aldrig få tillbaka sälstammen som fanns innan skadorna började, så framtida fiske måste ha nya redskap och gå hand i hand med förvaltning genom jakt och skyddsjakt.

Om vädret tillåter går Glenn till sjöss nästan varje dag. En stor del av fisket bedrivs med burar, fällor och metoder

som ingår i vetenskapliga studier, eller är resultat av sådana. Utveckling och anpassning har genomstrukturerat Glenns verksamhet under många år, och i många perspektiv. Utöver forskningsprojekten har han varit pådrivande inom vilt- och fiskeförvaltning och jobbat hårt för att öka lönsamheten i det småskaliga fisket. Hans fiskförsäljning går inte längre via grossist utan genom direktkontakt med kunderna, en lokal fiskbil eller en web-baserad fiskförmedling som han varit med och byggt upp. Produktförädling finns med som en självklar del i detta, men i det arbetet har han också stött på nya problem.

– Sedan jag började filéa fisken själv har jag fått upp ögonen för dolda skador som orsakas av skarv. Bitsår från deras näbbar lämnar ärr och broskbildningar i fiskköttet. Och sånt går inte att sälja. Mitt i Glenns fiskeområde ligger en skarvkoloni med en bra bit över tusen häckande par. Kolonin har funnits länge, men antalet ungfåglar har ökat de senaste åren och från att fiska sill på djupare vatten har fåglarna sökt sig in

mot kusten, där de tar abborre.

– Det finns nog ingen fågel som haft en sådan spridning som skarven. Nittio procent av alla sjöfåglar vi ser idag är ju skarv. Vi ska inte utrota dem, men vi måste ju kunna bedriva en vettig verksamhet i samklang med dem.

Trots omfattande påverkan av säl och skarv anser Glenn att det begränsade tillträdet till fisken är ett av hans största problem. Det småskaliga kustfisket får svårare och svårare att hävda sig mot det storskaliga fisket, sportfiskarnas intressen och myndigheternas regler.

– Sedan början av 2000-talet har politikerna sagt att man skall gynna det småskaliga kustnära fisket, men det implementeras inte genom besluten från Havs- och Vattenmyndigheten. Man kan visst reglera fisket, men det är frågan om HUR man skall göra det. Jag tror att man måste ner på ett mer lokalt plan i många hänseenden. Som det är nu har HaV för stort spelrum att tycka och tänka. De silar mygg och sväljer elefanter.

Glenn Fridh har arbetat mycket med utveckling av sälsäkra fiskeredskap.

Johannes Klingvall är en ung, stark motor i det gotländska fisket. Han gillar tanken på den lokala maten, och arbetar med fisken i alla steg från havet till bordet.

Text och foto: Aron Hejdström

Klockan är strax efter sju när Johannes Klingvall kliver ur bilen och blickar ut över Ängmansvik på östra Gotland. Vid den lilla träbryggan har kollegan Busse Nordin redan förberett fiskebåten och det är bara att dra på sig arbetskläderna och kasta loss.

– Vi fiskar id här på våren och försommaren, sedan kommer turisterna och då får vi sluta. Iden är som turisterna, båda vill vara i de grunda, varma vattnen, säger Johannes.

På tre ställen i viken har Johannes och Busse lagt ut ryssjor som vittjas med jämna mellanrum. På bara några minuter når vi den första, och kort därefter fylls båten med sprattlande fisk. Fisken sorteras av vana händer och durken är tom innan nästa stopp. I korgarna hamnar framförallt id, men även några näbbgäddor och havsöringar. Det mesta av fisken åker dock direkt tillbaka i sjön. – Det finns minimimått för alla arter, men vi gör ett eget urval också, förklarar Johannes. Det är ju vår framtid vi håller i handen. Kastar vi tillbaka de som är små och magra kan vi få chans igen, när de vuxit till sig.

Fisket med ryssjor är helt inriktat på id. Arten har en distinkt smak och innehåller mycket ben, vilket gjort att gotlänningarna ofta använt den till fiskbullar. Den traditionen har nu tagits ett steg längre, och bullarna har blivit till lyxiga burgare. Med hjälp av moderna maskiner kan fiskköttet slungas så att färsen blir helt utan ben.

– Fiskburgarna går riktigt bra, men det mesta av iden får vi sälja till Finland. Finnarna är mycket bättre på att uppskatta och använda många kust- och sötvattensfiskar än vi i Sverige. Men vi hoppas på en helsvensk marknad i

framtiden, folk behöver bli bättre på att äta den fisk som finns där de bor.

Lokal livsmedelsproduktion och lokala råvaror har generellt sett fått ett uppsving under senare år, men höga halter av miljögifter har länge varit en bromskloss för fisken från Östersjön. Sedan några år tillbaka hjälper Johannes till att ta prover för dioxiner, kvicksilver och PCB för att själv veta hur det ser ut. – Fisken i Bottenviken är kanske inte så kul, men här nere är det betydligt bättre nuförtiden. Halterna av miljögifter når som högst upp till halva EU:s gränsvärden, så det är inga som helst problem att äta vår fisk lite då och då.

Morgonens fisketur i Ängmansviken gav cirka 50 kilo fisk på en dryg timme. Så länge sjön är lugn ger ryssjorna bra utdelning i jämförelse med arbetsinsatsen. En stor fördel är också att de är tillverkade i superstark Dyneema-lina, som sälarna inte kan bita sönder.

– Vissa fisken går att sälsäkra, men inte alla. Vi behöver decimera sälstammen med två tredjedelar, så är det bara. Så länge vi hade en befolkning som levde och arbetade längs kusterna så skötte man det där. Såg man en säl så sköt man. Då höll de sig undan. Nu har många kommit så långt från ett naturnära leverne, så de ser inte problemen.

Johannes jagar själv en hel del, men inte säl. Han tycker det är förnedrande att skjuta djur som han sedan måste skicka tillbaka i havet. EU:s förbud mot handel med sälprodukter gör att de skjutna sälarna blir en belastning snarare än en resurs. I de kustnära områden där Johannes fiskar finns en hel del säl, men under sommarmånaderna utgör de inget större problem för fisket. – Vi har mycket rörligt friluftsliv här,

vilket nog håller både säl och skarv på avstånd. Sedan finns väl mat på annat håll också. Jag är inte så säker på att ejdrarna gått tillbaka på grund av brist på blåmusslor, så som många tror. Sälkutarna ska ju lära sig att jaga någon gång, och när ejderungarna kommer ut är de lätta byten. Som att kaka popcorn.

Tillsammans med Busse och tio andra fiskare driver Johannes Gutefisk, en organisation som gör det lättare att hantera och samordna beredning, försäljning och alla andra steg som fisken ska ta mellan havet och bordet. I Herrvik finns beredningslokaler och frysar, och härifrån levererar de till de flesta av Gotlands rökerier och många restauranger och återförsäljare.

– 80% av all flundra som säljs på Gotland kommer från Gutefisk. Och vi skulle behöva fler fiskare runt ön för att få en jämn belastning på bestånden och bättre inflöde. All fisk vi fångar nu är såld innan vi får upp den ur havet!

Även om det finns stora utmaningar i fisket så är Johannes övertygad om att nya möjligheter och ökad efterfrågan på lokalt fångad fisk kan driva verksamheten vidare. Men då måste även myndigheterna hjälpa till, och ändra sin inställning till det småskaliga fisket.

– Det är i princip omöjligt för småskaliga fiskare att komma in och få licenser, även fast det behövs. I resten av samhället ska man bevisas skyldig, men vi fiskare måste hela tiden bevisa vår oskuld. Vi behöver mer positiv respons för att överleva och växa. Förr eller senare inser de väl att vi behövs, men då måste det finnas fiskare kvar som kan föra traditionen vidare. Där har myndigheterna och politikerna ett väldigt stort ansvar.

ID FILE
FISKBURGARE
SKARPSILL
PIGGVAR
FLUNDRERYGG

Fiket sker lokalt, småskaligt och med skonsamma fiskemetoder. Vi fiskar på säsong för att få bästa kvalitet och tar inte upp mer fisk än vad havet klarar alltid nyfångad, färsk och av hög kvalitet. Allt äta fisk från Gotland bidrar till ett bättre och levande havsmiljö. Dessutom är det nyttigt, gott och bra för miljön!

Ett gott samarbete. Gotland är ett område som produceras av 400 fiskerier. Fyra stycken 100 grams skålar innehåller 100 gramma fisk, grönsaker, ägg och kryddor.

Utmärkt till att fritera eller grilla i smör eller drickettolj. Panera fisk med salt, ägg och sedan pank. Vår fisk är färdiglagad och friteras i en ekologisk frysfrys. Låt frysa i frysfrys.

Piggvar | portionsbitar. Denna fina plattfisk fångas på Gotland. Laga i ångpanna på 90-100 graders ugn. Servera med skivat smör, pepparrot, potatis, dll.

Restaurang recept på flundra. Laga i frysfrys i frysfrys.

GULFSTREAM PELAGISKA AB

Liksom sin far och farfar har Anders Jansson ägnat hela sitt liv åt fisket runt Björkö, Ornö och de andra öarna i Stockholms södra skärgård. Förr fanns gott om fiskare och bofasta i trakten, men nu är familjen Jansson de sista som bor året runt på Björkö.

Text: Aron Hejdström **Foto:** Ylva Bergman

– Bor man såhär så fiskar man det man kan, på de vatten man har, säger Anders. Jag fiskar egentligen på alla lokala arter. Just nu är abborre kanske viktigast, men tidigare har det växlat mellan strömming, torsk och sik. Och gädda och flundra när det finns.

Även om mängden fisk i vattnen har minskat betydligt de senaste tio åren så är det skadorna från säl som utgör den allra största utmaningen för Anders. Sälen har totalt ändrat förutsättningarna för det småskaliga fisket genom sin närvaro och aktivitet.

– Om sälen går in i siknäten blir det bara trasor kvar. De är gjorda av tunn tråd för att fisken inte skall se dem. Torsknäten är starkare och håller bättre, men det hjälper ju inte mycket om sälen ändå äter på fisken som sitter i näten.

Sälens påverkan har gjort att Anders väljer bort många fiskemöjligheter för att undvika skador på utrustning och fångst. Själv uppskattar han att fångsterna och inkomsterna skulle kunna fyrubblas om han kunde fiska fritt i alla närliggande vatten.

– Det var ju så man fiskade förr, och då fanns det minst tio gånger fler fiskare som alla tog upp mycket mer fisk än jag gör idag. Jag skulle gärna växla mellan olika fiskeplatser och arter, och testa nya metoder och så, men jag vågar inte satsa lika mycket längre.

För att komma runt problemen med säl har Anders testat fiske med en ”push-up-fälla”. Fällan består delvis av en stor nätbur som effektivt skyddar fångsten från angrepp. Problemet var bara att sälarna lärde sig detta, och insåg att de fick större jaktlycka om de lade sig på lur utanför fällans öppning. De smarta

sälarna överlistade därmed fällan, som blev stående på land.

En viktig anledning till att Anders fortfarande kan leva på sitt fiske är att han har bra tillgång till inre vatten, både egna och arrenderade. Sälen är inte vidare förtjust i de grunda och grumliga vattnen närmare land, vilket ger en liten öppning. Samma sak gäller storskarven.

– Skarvarna förstör inte redskapen på samma sätt som sälen, men de har nog sin påverkan de också. Förr fanns det gott om abborre i de yttre vattnen om somrarna, men där är det tomt nu.

För att dryga ut den magra fångsten från fisket har Anders testat småskalig odling av regnbåge. Tyvärr lockar odlingen ofta till sig säl, som genom sin styrka och tyngd kan trycka ihop odlingskassarna och tugga genom både nät och fisk.

– Även fiskar som får mindre skador dör efter ett tag, och går det hål på näten så förlorar vi en hel massa fisk. Alla mina kollegor som odlat fisk i lite större om-

fattning har slutat på grund av sälen.

Fiskodlingen är alltså ingen nyckel till framgång, även om den på sikt kan bli viktig. Vad som däremot varit avgörande för lönsamheten är ökad förädling och ett ökat intresset från kunderna.

– Rökt sik och abborrfile är väldigt eftertraktat på sommaren. Det finns en stor och bra efterfrågan så vi behöver aldrig hålla på och gaffla om priser. Jag tar upp mindre fisk, men förädlar, vilket gör det möjligt att överleva.

Anders är övertygad om att det finns utrymme för fler fiskare i skärgården, och ett behov av dem. Han har funderat mycket på sin egen situation och hur både den och skärgårdssamhället i stort skulle förändras av bättre tillgång på fisk och fler småskaliga fiskare.

– Om vi vore fler kunde vi garantera större och mer stabil tillgång på fisk, och då kunde vi sälja till hela Stockholmsmarknaden. Och så kunde någon annan sköta förädlingen av min fisk. Det skulle innebära stora värden för bygden.

Anders Jansson.

Antalet småskaliga yrkesfiskare i Sveriges minskar stadigt. Medelåldern ökar och nyrekryteringen är i princip obefintlig. Men Dennis Bergman från Norrsundet är ett undantag. Han är 36 år, har framtidstro och har bestämt sig för att satsa stort.

Text: Aron Hejdström **Foto:** Jan Pontho

– Vi ser en enorm utvecklingspotential här uppe. Kunderna älskar det lokala och alla livsmedelsbutiker vill ha lokalt fångad strömming, inte inkörd från Finland eller Göteborg.

Dennis kommer från en fiskarsläkt, så hans vägval är trots allt inte helt oväntat. Familjens gemensamma resurser, engagemang och kunskap är kanske också en förutsättning för hans framtidstro inom näringen. En annan är möjligheten att kontrollera en större del av produktionskedjan och få bort mellanhänder för att få bättre lönsamhet.

– Vi bedriver ett modernt fiske där vi tar tillvara på varje fisk vi tar upp, och på alla delar på fisken. När vi har filéat skrapar vi rent benen och gör biffar av köttet. Dessutom säljer vi laxhuvud och ben på torghandeln. Det är mycket jobb, men det går ihop när man tar tillvara på allt, och förädlar. Om man bara fiskar går det inte ihop, om man inte har en jättestor båt och fiskar jättemycket.

Dennis landar fisken, framförallt lax och strömming, men även sik, abborre och ål, vid den egna bryggan vid Saltharsfjärden, tre mil norr om Gävle. Fisket bedrivs i närområdet, max en eller två timmars färd ut från kusten.

– Just nu är det bara garnfiske. Men vi funderar på att skaffa en liten trålare, på grund av sälskador och för att kunna vara mer effektiva.

Just sälskador är ett stort problem för familjens fiske, med skadad fisk i näten varje dag. Tillgången på fisk och konkurrensen från den storskaliga trålningen är också ett orosmoln för Dennis. En dryg kilometer norrut ligger Norrsundets fiskehamn, en av Sveriges

största landningsplatser för pelagiskt fiske i Östersjön.

– Jag hade precis en sportfiskare här. Vi har ett fint samarbete med dem, och planerar en gemensam insats mot det storskaliga fisket.

Det märks tydligt att Dennis inte är speciellt förtjust i det industriella trålfisket som dammsuger Östersjön på fisk för att producera fiskmjöl. Vid sidan av sälen ser han jättetrålarna som verksamhetens största hot.

– Mängden strömming i havet har minskat stadigt de senaste tio åren. Vi skulle kunna öka vårt fiske, men det funkar inte, vi får inte tillräckligt med fisk för att mätta våra kunder. Blir det ingen förändring inom några år kommer den här typen av kustfiske att försvinna.

För Dennis är fisket snarare en livsstil än ett yrke, och han jobbar hårt för att få det att fungera. Arbetsveckor på 60-80 timmar hör till det normala, med fiske, förädling och försäljning,

och därtill verksamhetsutveckling och en aktiv kamp för att få politiker och myndigheter att förstå och hjälpa till. – Vi har försök jobba mot politiker, men det händer inte så mycket. Och myndigheterna som säger att de ska hjälpa till gör precis tvärt om. Vi måste nog börja jobba mer mot konsumenter istället, så att de kan trycka på underifrån och få till en förändring.

Ett sätt att skapa intresse och engagemang är att visa vilken tillgång det småskaliga fisket kan vara för näringslivet och människorna i bygden. För att göra det har familjen Bergman bestämt sig för en satsning på hemmaplan – de har moderniserat hamnen och byggt nya produktionslokaler, en ny fiskbutik och en restaurang där gästerna kan avnjuta både havsutskikt och nyfångad, närfångad fisk. För Dennis är detta vägen framåt, här kan verksamheten utvecklas och bli en positiv drivkraft som gör det möjligt för familjen att bo kvar i Norrsundet och fortsätta med det småskaliga kustfisket.

Förädling av fångsten är en nyckel till lönsamhet, enligt Dennis Bergman.

— < > —
— Vi ser en enorm utvecklingspotential här uppe. Kunderna älskar det lokala och alla livsmedelsbutiker vill ha lokalt fångad strömming, inte inkörd från Finland eller Göteborg. — < > —

Manjula Gulliksson i Kläppa är en av Sveriges få kvinnliga yrkesfiskare. Hon fiskar med sin man, men står själv för licenserna, båtarna och det mesta av arbetet. Att vara kvinna i en mansdominerad bransch ser hon inte som ett problem.

Text: Aron Hejdström **Foto:** Håkan Nordström

– Det handlar mest om personlighet, säger Manjula. Fisket är ett tungt arbete, och det är inte alltid man får fisk. Men nu har jag valt att fiska, så då kör jag på det, jag ger mig inte.

Manjula är driftig och envis som person, och inte rädd för att ta i eller prova något nytt. När hon och maken startade Nordins Fisk för drygt femton år sedan byggde det på hans erfarenhet av fiske och hennes drivkraft.

– Jag hade avslutat ett jobb i vården, och istället för att gå på arbetsförmedlingens kurser kunde jag ju lika gärna hitta på något eget, så då startar vi vårt företag.

Manjula och Stefan bor i utkanten av kustsamhället Köpmanholmen, 2,5 mil söder om Örnsköldsvik. Närheten till havet gjorde att Manjula vågade satsa på yrkesfisket, och har varit en stor tillgång för verksamheten sedan dess. Paret har strandtomt och fångsten landas vid den egna bryggan och bereds och säljs i gårdsbutiken ett stenkast därifrån.

– Vi säljer till en del restauranger i närheten, men mest är det till privatkunder som kommer hit till oss, både turister och folk inifrån stan, säger Manjula. Mitt i sommaren säljer vi som mest, det är då folk vill ha fisk!

Runt midsommar fiskar Manjula och Stefan mycket lax, öring och abborre, men de två viktigaste arterna över året är sik och strömming, som alltid går åt. Strömmingsfisket har sin höjdpunkt under några veckor i maj månad, när årets tillverkning av surströmming sätter igång. Under den perioden blir det fullt fokus på strömming, och det blir många vändor till salteriet i Skagshamn, där Röda Ulven produceras.

Av de cirka 800 personer som har licens för yrkesfiske i Sverige idag är bara sju kvinnor, och av dessa är det bara Manjula som har mer än en båt. – Vi började med en liten öppen båt, men för några år sedan fick vi möjlighet att köpa en större båt med hytt och värme. Den gör att vi kan gå ut i sämre väder, och är verkligen guld värd för oss!

Trots fördelarna med den större båten har Manjula kvar den lilla båten i verksamheten och använder den bland annat till laxfiske med en så kallad ”Push-up-fälla”. Fällan skyddar fångsten från sälar, och är ett viktigt komplement till fisket med nät. Växande populationer av säl och storskarv i området har inneburit ökade skador på både redskap och fisk, vilket Manjula ser nästan varje dag. Sälen trasar sönder näten och äter fisken som gått i, och skarven lämnar fisk med fula hackmärken.

– Vi får en del ersättning för skadorna, men måste laga väldigt mycket nät för att klara det ekonomiskt, säger hon.

Sälen är en av våra största utmaningar. Men vad ska vi göra? Vi fiskar ändå, vi kämpar på!

Om det var möjligt skulle Manjula vilja fiska på heltid året om, men under vinterhalvåret går försäljningen ner och fisken är mer svårtillgänglig. Oväder, mörker och is sätter också gränser för själva fisket. Då lagar Manjula fiskenät och sitter med pappersarbete. Hon gillar det praktiska arbetet med fisket, men är skeptisk till krångliga regler och avgifter, och myndigheternas hantering av det småskaliga fisket.

– I fjol kom en ny avgift för egenkontroll på båtar, och så satte myndigheterna stopp för fiske på sik och öring under oktober och november. Vi fick möjlighet att söka dispens för strömmingsfiske, men det var knäppt, för vi har ju redan licens! Jag pratade med Havs- och vattenmyndigheten om det, men fick inget gehör. De borde göra det lättare för det kustnära och lokala yrkesfisket, men det gör precis tvärt om!

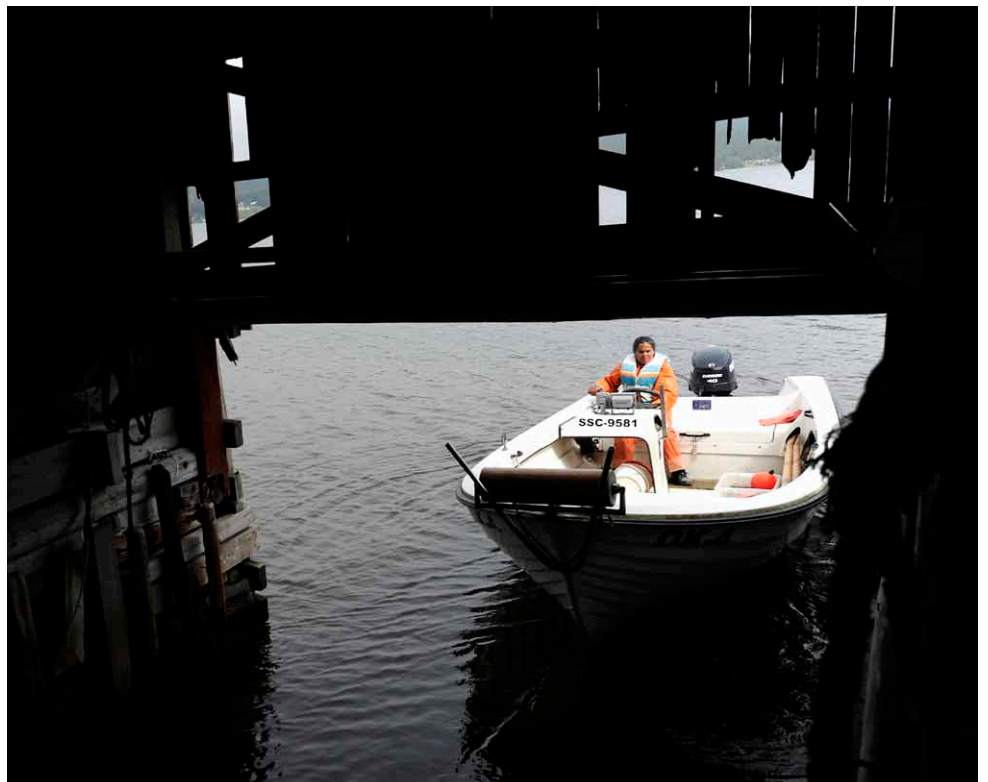
Manjula Gulliksson i båten Jenny, döpt efter hennes dotter.

— < > —

– Det handlar mest om personlighet, säger hon. Fisket är ett tungt arbete, och det är inte alltid man får fisk. Men nu har jag valt att fiska, så då kör jag på det, jag ger mig inte.

— < > —

Internationellt samarbete och omfattande studie om säl, skarv och småskaligt fiske i Östersjön

Under åren 2017-2021 drevs "Baltic Sea Seal and Cormorant Transnational Cooperation Project", som samlade information och vittnesmål om det småskaliga fisket i Östersjön.

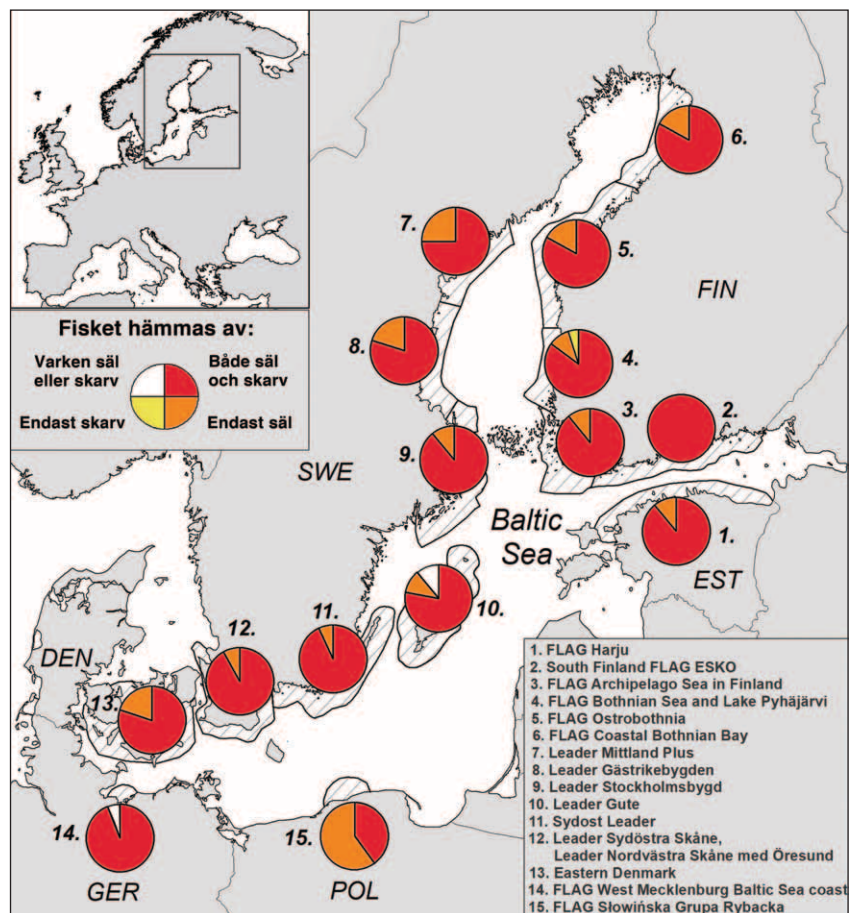
Bakgrund

Under de senaste decennierna har antalet sälar och skarvar i Östersjön ökat kraftigt. Samtidigt har antalet yrkesverksamma småskaliga kustfiskare minskat, och påverkan av säl och skarv anges ofta som en viktig anledning till fiskets nedgång. För att bidra med ny kunskap i frågan, samt skapa förutsättningar för en konstruktiv dialog kring det småskaliga fiskets utmaningar och framtid, startades 2017 det transnationella samarbetsprojektet "Baltic Sea Seal and Cormorant Transnational Cooperation Project".

Projektet initierades av småskaliga fiskare och finansierades genom Europeiska unionens Havs- och fiskerifond. Projektet strukturerades som ett samarbete mellan 16 regionala fiske-/landsbygdsorganisationer i Sverige, Finland, Estland, Tyskland, Polen och Danmark. Organisationerna hade i sin tur kontakt med lokala fiskare. Från Sverige deltog sju Leader-organisationer i projektet. Leader är en organisations- och ekonomifördelningsstruktur som EU initierat för att utveckla landsbygden inom unionen. Inom ramen för projektet skapades en gemensam hemsida: www.balticfisheries.com

Omfattande studie

En central del av projektet var att undersöka på vilket sätt och i vilken omfattning säl och skarv påverkade Östersjöns småskaliga kustnära fiske. Detta gjordes genom en omfattande intervjustudie i samarbete mellan projektet och forskare vid Naturresursinstitutet i Finland (Luke), där det insamlade materialet analyserades och sammanställdes.

Figuren visar områdena som deltog i samarbetsprojektet och studien, samt hur stor del av fiskarna som upplevde problem med säl och skarv. Figuren bearbetad och återgiven med tillstånd av Svells 2021.

Att genomföra studien inom vetenskapliga ramar var viktigt för att skapa ett objektivt och trovärdigt underlag för konstruktiv dialog. Studien publicerades 2019 och finns tillgänglig på Luke:s hemsida: <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/544854>

The impacts of seals and cormorants experienced by Baltic Sea commercial fishers. Natural resources and bioeconomy studies 77/2019. Kristina Svells,

Pekka Salmi, Juhani Mellanoura and Jari Niukko.

Studiens upplägg

Studien byggde på 219 individuella intervjuer med småskaliga fiskare från de deltagande regionerna. Genom standardiserade intervjuformulär fick fiskarna beskriva sina upplevelser av påverkan av säl och skarv på fisket, samt lämna uppgifter om sig själva och sin verksamhet.

Det är värt att poängtera att stora delar av underlaget bygger på fiskarnas egna upplevelser och beräkningar eller uppskattningar, vilka inte har varit möjliga att verifiera i detalj.

Studiens resultat

Studien visar att antalet småskaliga yrkesfiskare i Östersjön har minskat kraftigt de senaste 20 åren, och att medelåldern är hög. I Sverige var medelåldern hos de (84 st) intervjuade fiskarna 57 år. Nyrekryteringen är mycket begränsad och de verksamma fiskarna, som till 98% är män, har ofta varit verksamma under många år; genomsnitt i Sverige var drygt 30 år.

Studien bekräftar att påverkan av säl och skarv ofta skapar stora utmaningar och svårigheter för fiskarna att bedriva sin verksamhet. Enligt fiskarna hämmar sälen fisket oftare och i större utsträckning än skarven.

Fiskarna är överlag eniga om att sälen för det mesta har en direkt påverkan på fisket genom minskade fångster eller skador på fisk eller redskap, medan skarven ofta har en indirekt påverkan, genom att minska mängden fisk i havet eller förorsaka förändringar i fiskens

beteenden. Denna skillnad avspeglade sig också i att fiskarna generellt sett hade lättare att uppskatta ekonomiska konsekvenser till följd av påverkan av säl, i jämförelse med skarv.

Påverkan av säl och skarv har i många fall krävt anpassningar av fisket, vilket tar tid och kräver investeringar. Detta medför stora utmaningar för enskilda fiskare. En generell tendens är också att de flesta som bedriver kommersiellt småskaligt fiske även har andra sysselsättningar och inkomstkällor vid sidan av fisket. Detta är en anpassning till de varierande förutsättningar och inkomster som blir resultatet av till exempel växlande väder, varierande regelverk och lagstiftning, ojämn inkomst över året och förändringar i naturen, så som ökade säl- och skarvpopulationer.

Inkomstnivån för småskaliga fiskare är relativt låg, vilket begränsar möjligheterna för fiskare att göra investeringar och anpassningar som ofta behövs. Nationella och internationella regelverk är också en hämmande faktor för anpassning och nyrekrytering inom fisket.

Studien konstaterar att det småskaliga fisket påverkas av en lång rad olika faktorer, vilket skapar en komplex och

osäker tillvaro för fiskarna. Detta är viktigt att ta i beaktande när man diskuterar, planerar och implementerar insatser för att stödja det småskaliga fisket. Författarna till studien menar att breda samarbeten över olika sektorer, och på olika nivåer, samt direkt samarbete med fiskarna, är en nyckel till framgång för sådana insatser.

När fiskarna fick frågan om bästa sätt att hantera problemen med säl och skarv var det vanligaste svaret att man bör minska det totala antalet säl och skarvar i Östersjön, det vill säga omfattande jakt eller begränsning av reproduktion genom att till exempel olja skarvvägg. Som alternativ nummer två hamnade riktad jakt, det vill säga skyddsjakt, och därefter ekonomisk kompensation och anpassning av fiske-metoder och redskap.

⟨ ⟩

Följande svenska Leader-organisationer deltog i det transnationella samarbetsprojektet, samt står bakom denna rapport:

SydostLeader

